

BORZSOVAI SÍRJELEK ÉS SÍRFELIRATOK

1. A temető fekvése

A borzsovai temető a falut keresztülszelő észak-déli irányú főúttól nyugatra, a református templomtól északra fekszik. Ha a falu központjában, az útkereszteződés előtt nyugatra térünk, máris megtaláljuk.

Létesítésének pontos időpontja ismeretlen, így első említésének a Sipos Zsigmond *Borzsova monográfiája* című munkájában található adatot tekinthetjük, miszerint 1767-ben a falu temetőjét felosztották egymás között a következő családok: Egry, Károly, Kajdy, Dobos, Horváth, Szücs, Csengery, Öry, Máthé, Bedő, Babó, Bende, Vargha, Nagy, Ujlaky, Hegedüs, Kóródy, Szendy, Sipos, Kovács, Orbán, Kritsfallossy, Bényey, Torzsás, Brassay, Köteles, Fekevágási Nagy, Molnár, Tariska, Gondy, Barkaszy, Baranyi, Fodor, Fazekas, Bereczky.

A régi temető, amely 1823-ban ment át közhasználatba, a mai temető nyugati oldalán található, adataink szerint 437 sírral. Főbejárata a déli oldalon van, északról a Vérke folyó határolja. Mivel az addig használt területre – leszámítva a házastársaknak, családtagoknak előre meghagyott helyeket – már nem fért több sír, 2003-ban az egyház megkapta és birtokba vette a temetőtől nyugatra fekvő 2 hektárnyi földterületet, és az új sort már itt kezdték meg.

A temető középső részén az 1970-es években „koporsótevő” állványzatot építettek. Ugyancsak a központi részen található egy kopjafa, amelyet 1989 decemberében a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség helyi alapszervezete állíttatott a sztálinizmus mártírjainak emlékére.

Borzsován a református és katolikus vallású elhunytakat ugyanabban a temetőben hantolják el, sírhelyük semmiféle, az elkülönülésre utaló rendhez nincs kötve. A sírkövek azonban különböznek egymástól: az újabban készített katolikus sírkövek keresztet ábrázolnak, a régebbieken pedig kőbe vésett kereszt látható. A reformátusoknál korábban gyakori volt a kehely ábrázolása a sírköveken, ma már ritkábban fordul elő. Annál gyakrabban láthatunk kettős, sőt családi sírokat, de minden halottnak külön fejfája van. Összesen három családi sírt vontak körül kerítéssel. A sírok sorokba rendezettek, közöttük gyalogút szélességű sávval.

2. Sírjelek

A borzsovai temetőben a következő sírjel-típusokat különíthetjük el:

- sírkő (faragatlan, vagy faragott)
- kopjafa
- fakereszt
- vaskereszt
- földdel fedett kőkeretes sírhant
- betonlappal fedett sírhant

A felsorolt sírjelek állítása időben elkülönül, egymást felváltva jelenik meg a temetőben.

Faragatlan sírköveket az 1800-as években állítottak. Ebből a típusból a borzsovai temetőben mindössze hat található. Általában téglalap, vagy félkörív alakúak, az elhunyt nevét, születési és elhalálozási időpontját jelző feliratokkal, amelyek azonban az idők folyamán szinte olvashatatlanná váltak.

A faragott sírkövek – ami a feliratok olvashatóságát illeti – általában jó állapotban vannak, de néhány közülük megsérült, és a letört darabok a betonlapzatnak támasztva állnak. Ezeknek a sírjeleknek a többségén a szokásos adatok mellett szerepel az elhunyt foglalkozása és az állítatók neve. A faragott sírkövek különálló kőtömbökből készültek, amelyeket vashuzal tart össze, s a sírkő-együttes betonlapzaton áll.

Kopjafát ma már nem használnak. A régebbiek közül néhány maradt fenn, amelyeknek négy jellemző típusa van. Ezeket a sírlelékeken változatos a feliratok helye: vagy a kopjafa törzsébe vésvé, vagy az arra erősített fémlemezre írva.

Fakereszt a régi katolikus sírokon található, az egész temetőben mára már csak egy maradt fenn, ezen nem látható felirat, s valószínűleg tölgyfából készült.

Legjellemzőbb a földdel fedett sírhant, kő sírlelékkel. A sírlelékek zöme csiszolt betonból, márványból, andezitből, műmárványból, ritkábban gránitból készült, és gyakori ezek kombinációja is. Az újabban állított sírlelékek alapzata betonból készül, erre márványlap kerül a vésett felirattal, amely már nemcsak a halott adatait, hanem a hozzátartozók által kiválasztott búcsúverset is magába foglalja. Ezeket kisebb domborművek is díszítik, például szomorúfűz, kehely, kereszt, nap. E sírlelék-típus használata szervesen illeszkedik a hagyományos temetkezésbe, ugyanis baloldalt a férjet, jobboldalt a nejét helyezték el. Ha a házastársak egyike még él, felírják az ő adatait is, kivéve a halálozás időpontját.

A betonlappal fedett sírhant Borzsován nem igazán jellemző. Mindössze 4 ilyen sírhant található. Ez a típus a földdel borított sírokhoz hasonlóan betonból készül, azzal a különbséggel, hogy az egész sírt betonlappal fedik le; erre a lapra kerül egy kisebb márvány- vagy betontábla a szokásos felirattal.

3. Sírfeliratok

A sírfeliratok túlnyomó része magyar nyelvű, az egész temetőben mindössze két szláv nyelvű felirat található. A régebbi időkből származó szövegek visszatükrözik a helyi nyelvjárás sajátosságait. Az összetett szavak gyakran különírva olvashatók, például: *munka bíró*. Ugyancsak a régi sírfeliratokra jellemző a szóközök nélküli írásmód, miáltal az egész szöveg egybefolyik. Az 1800-as évek végén készült sírfeliratokban a hónapnevek régiesen íródtak, például *márc.* helyett *marcz.* Egyes esetekben a felirat a sírtől elfelé néző oldalra, míg másoknál a sír felé néző oldalra került. A régi temetőben gyakori az A.B.F.R.A. rövidítés, azaz: A Boldog Feltámadás Reménye Alatt.

A sírlelékeken az elhunytak nevének becézett formáival is találkozunk, különösen a gyereksíroknál: *Sanyika*, *Évácska* stb. Idősebbeknél a férfiak becézése nem, nőknél néha még előfordul, például az egyik síron *Irén* helyett *Irénke* olvasható.

A sírfeliratok típusai:

Az életmódra utalók:

Életed volt a munka és szeretet
a zord halál mégis eltemetett
Örök munka volt éltetek
Legyen áldott pihenésetek.

A halál okára utalók:

Itt nyugszik
Egy jó édesapa, kinek
autóbalesetben történt halála...

A halál helyére utalók:

Idegenben lelte halálát
Malmay Gábor...

A foglalkozásra utalók:

Itt nyugszik
Darcsi Miklós
ev. ref. Lelkész...

Az elhunyt korára utalók:

Kis angyalkánk voltál,
Égbe kellett szállnod,
Szívünk nagy fájdalma
Ne zavarja álmod.

A túlvilági életben való bitre utalók:

Teste e kő alatt
Egy hűséges párnak
Lelke szent kezében van már
Hű Jézusának...

Az állítatókra utalók:

E sírkövet emeltette hű özvegye.

A név versbe foglalása:

Itt nyugszik
Egy hű férj, jó apa
Kinek neve
Cseke Ferenc...

Az elhunyt életkorának versbe foglalása:

...A munka Bíró kor,
Virágzó korába,
Mint 45 éves,
Szállott le sírjába...

Példa vándor témákra:

Tiéd a nyugalom,
Miénk a fájdalom.

Összességében megállapítható, hogy a borzsovai temető hűen tükrözi a társadalmi életben bekövetkezett változásokat.

SASS SZILVIA

Irodalomjegyzék

- Sipos Zsigmond: *Borzsova monográfiája*. Beregszász, 1910.
 Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó. Budapest–Beregszász 1996.
 Botlik József–Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993.
 www.karpatinfo.org.ua
 Balassa Iván: *A magyar falvak temetői*. Corvina kiadó, 1989.
 Zágonyi Á. Károly: *A nagytiszteletű Beregi Egyházmegye Emlékkönyve*, 1865.
 Pók Judit: *Bereg vármegye katonai leírása (1782–1785)*. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltár kiadványa. Nyíregyháza, 1994.
Levéltári évkönyv. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei önkormányzat levéltárának kiadványai. Nyíregyháza, 1995.
Kárpátaljai református templomok. Ungvár–Beregszász, 2000.
 Faggyas István: *Fejős temetők a magyarországi Gömörben*. Debrecen, 1988.
 Molnár Mihály: *Sírfeliratok a magyarországi Gömörben*. Debrecen, 2000.
 Deáky Zita: *Ünnepi kötet Faragó József 80. születésnapjára*. Budapest, 2002.
 L. Juhász Ilona: *Rudna I. Temetkezési szokások és a temetőkultúra változásai a 20. században*. Komárom–Dunaszerdahely, 2002.
 P. Punyik Mária: „Szem látta, szív bánta”. Kárpátaljai honismereti tanulmányok. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó. Budapest–Beregszász, 1996.
 Virág Magdolna: *Temetés a tövisbáton*. Debrecen, 1994.
 Gulyás László: *Mosoly a csend bonában*. MONTIR Stúdió, 1989.
 Ujváry Zoltán: *Temetkezési szokások a beregi Tiszabáton*. Debrecen, 1986.

Adatközlők:

- Lőrincz Dezső, 56 éves, a Borzsovai Református Egyházközség presbitere.
 Sass Katalin, 43 éves, a Borzsovai Általános Iskola igazgatója.
 Kertai Jolán, 68 éves, nyugdíjas.